

NÁRODNÍ DIVADLO MORAVSKOSLEZSKÉ
MUZIKÁL

Jiří Suchý
(1931)

Jiří Šlitr
(1924–1969)

JONÁŠ A TINGL-TANGL

... z lásky ke kabaretům...

DIVADLO

Premiéra 18. prosince 2022 v Divadle „12“

Fronta na vstupenky do divadla Semafor v pasáži Alfa v roce 1963

JONÁŠ, SEMAFOR A TINGL-TANGL

Semafor, nejslavnější divadlo tzv. malých forem, vzniklo roku 1959 z iniciativy Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra. Oba v té době již dva roky spolupracovali jako autorský tým a občas spolu vystupovali při hudebních večerech v klubu Reduta či v kavárně Vltava. Samotný název Semafor je akronymem spojení SEDm MALých FORem (skrývaly se pod ním hudební komedie, koncerty, poezie, film, loutky, výtvarné umění a tanec), přičemž o hudební doprovod se staral orchestr jazzmana Ferdinanda Havlíka. Ačkoliv Semafor původně sdružoval několik uměleckých skupin (např. Divadlo masek Jana Švankmajera, Paravan J. R. Picka, základ budoucího Černého divadla Jiřího Srnce aj.), dominantní postavení od počátku měl soubor kolem Suchého a Šlitra, který 30. října 1959 uvedl neobyčejně úspěšnou premiéru hudební komedie *Člověk z půdy*, kde v hlavní roli alternovali hostující Miroslav Horníček a Miloš Kopecký. Domovskou scénu mělo divadlo v ulici Ve Smečkách v prostorách dnešního Činoherního klubu. Obrovský ohlas *Člověka z půdy* vedl k dalším úspěšným premiérám (*Zuzana je sama doma*, *Taková ztráta krve*, *Zuzana je zase sama doma*) a k postupnému angažování herců a zpěváků, z nichž se mnozí vzápětí stali idoly československé mládeže. Jiří Šlitr se zprvu držel stranou pódia, na němž vedle Jiřího Suchého zazářili především Waldemar Matuška, Eva Pilarová, Karel Štědrý, Hana Hegerová a Pavlína Filipovská. Z rozhlasu potom denně zněly písně *Pramínek vlasů*, *Včera neděle byla*, *To všechno odnes čas*, *Naraž si bouřku do čela*, *Potkal potkan potkana*, *Kočka není pes*, *Měla vlasy samou loknu* a v době Vánoc pak poetická *Purpura*. Některé z těchto hitů museli na etiketách desek posluchači hledat pod poněkud záhadnými názvy jako *Hluboká vráska*, *Takový je život*, *Co je to láska* nebo *Marnivá sestřenice*. Tato libůstka Jiřího Suchého pojmenovávat skladby nikoliv podle opakovaně zpívaných motivů, ale celkovou myšlenkou písně, se nakonec příliš neujala a sám autor od ní brzy upustil. Z malého divadla se během pár týdnů stal celonárodní fenomén, jenž neměl obdoby a inspiroval vznik desítek scén podobného zaměření.

Inscenace byly zcela apolitické, nicméně komunistický režim nebyvalou slávou Semaforu sledoval s velkou nevolí, a protože nenašel záminku k žádnému postihu či zákazu, začali divadlu úředníci alespoň

komplikovat provoz. Předně soubor ztratil scénu Ve Smečkách, která byla uzavřena pod záminkou nutné adaptace, a herci s hudebníky byli nuceni několik měsíců kočovat po různých scénách po celé Praze. Ačkoliv tím divácký zájem nijak nepolevil, postupně došlo k několika kolizím uvnitř souboru, až se počátkem roku 1962 takřka celý rozpadl. Nejvýraznější ztrátu představoval odchod populárního tria Matuška – Pilarová – Štědrý, ale pro vlastní cestu se rozhodli také Jan Schneider, textař a herec Rostislav Černý, činoherec Václav Štekl a několik dalších členů. Suchý se Šlitrem a režisérem Karlem Marešem proto přizvali nové, vesměs ještě neznámé zpěváky jako Karla Gotta, Evu Olmerovou, Milana Drobného, Janu Malknechtovou, trumpetistu Jiřího Jelínka a další. Nazkoušeli starší Suchého hru *Šest žen*, novými hity nabitě pásma *Zuzana není pro nikoho doma* a předně veleúspěšný kabaret *Jonáš a tingl-tangl*.

„Na hru Jonáš a tingl-tangl jsme se připravovali dlouho, snad dva roky,“ napsal v roce 1970 Jiří Suchý. „Ale jenom tak, že jsme o věci mluvili, že jsme si brnkali na klavír, jak by nejspíš mohly vypadat tingl-tanglové písničky, a že jsme vzpomínali na sedmapadesátý rok, kdy uprostřed rokenrolového večera vystoupil pravidelně Jiří Šlitr a vymlátil na piano několik starodávných ragtimů a bylo to ono. Na tu /kavárnu/ Vltavu jsme nějak chtěli navázat, ale nevědělo se zatím jak.“ A po letech dodal v rozhovoru s Danielem Razímem: „Ta ozvěna /kabaretů/ se nám jevila jako krásná, poetická a rozverná podívaná, kabaretní komik se svými leckdy ubohoučkými fórký oplýval kouzlem nechtěného – nečekali jsme od něj, že nás rozesměje, ale okouzila nás ta atmosféra, kterou jsme si okolo něho představovali. Kuplety, tanečnice, klaun a pianista mlátící do kláves rozladěného pianina, vůně šminek...“

Havlíkův dixielandovo-rokenrolový sextet nezapadal do konceptu starých šantánů, proto se o hudební doprovod postaralo skromnější trio basa, piano, bicí. Jiří Šlitr souhlasil, že se tentokrát sám posadí k pianu na pódiu, přičemž navrhl, že by pár replik mohl i říct. Jiřího Suchého tím značně překvapil, protože se doposud divadelnímu jevišti programově vyhýbal.

O to víc Suchý jeho rozhodnutí přivítal, protože chtěl po vzoru svých idolů Voskovce a Wericha vždy vystupovat ve dvojici (do té doby ji v Semaforu nárazově tvořil buď s Miroslavem Horníčkem, nebo Waldemarem Matuškou). Zprvu se zdálo, že spojení nebude fungo-

vat, protože Šlitr neměl žádné herecké zkušenosti a působil na jevišti zcela nemotorně a prkenně. „*Suchý byl šťastný, vždycky toužil hrát ve dvou,*“ vzpomínal Ferdinand Havlík v roce 2011. „*Ale když na zkouškách viděl Šlitrovy herecké výkony, jak vstal, odříkal roli a zase si sedl a koukal do jednoho místa, říkal si, že to bude průser. Ale bylo to nakonec jinak. To, že neuměl být hercem a neuměl hrát, byla jeho největší hřívna. Lidi byli přesvědčeni, že to tak naopak hraje, že to dělá.*“

Během zrodu hry neplánovaně vznikla i zkratka S + Š, již představovaly dva klobouky: Suchého slamáček přezdívaný obecně žirardák a Šlitrova buřinka neboli bouřka. Suchého ke slamáku inspirovala image Maurice Chevaliera a staré americké filmy. „*Tam jsem si ho zamiloval, zvlášť když jsem zjistil, že každému sluší,*“ vyprávěl v rozhovoru v roce 2010. „*Skoro kvůli němu jsem to psal. Poněvadž jsem se v něm cítil dobře a měl jsem ho rád. Se Šlitrem to bylo tak, říkal jsem si, že by měl mít taky klobouk, jinej zase, ale dva žirardáky už by bylo moc. Uvažoval jsem tedy: máme dva rozličný charaktery, on by měl mít něco jiného, a vymyslel jsem mu bouřku...*“

Mimoděk tak vznikl symbol nejen této dvojice, ale Semaforu jako takového.

Předpremiéru Jonáše Suchý a Šlitr odehráli ve Zlíně, pražská premiéra proběhla v neobvyklém termínu – 18. července 1962, tedy v polovině letních i divadelních prázdnin. To, co následovalo, nikdo nečekal, nejméně snad sami autoři. Dosud převážně odtažitý odborný tisk rázem vynášel divadlo do nebes: „*Tleskáme Semaforu*“ (Večerní Praha). „*Malé divadélko si v malém programu našlo svůj velký hlas*“ (Literární noviny). „*Originální procházka světem kabaretu*“ (Mladá fronta). „*To už je umění kabaretu, které má daleko větší moc – může kultivovat, vést, určovat...*“ (Rudé právo). „*Písničky patří k nejlepšímu, co kdy Suchý se Šlitrem napsali...*“ (Kultura). A tak dál. Divácký ohlas byl monumentální a pokud mnozí po rozpadu prvotního souboru předpovídali Semaforu konec, *Jonáš a tingl-tangl* dokázal, že Suchý se Šlitrem jsou skutečnou duší i motorem tohoto divadla. Nové písně autorské dvojice S + Š rychle vycházely na deskách: *Vyvěste fangle, Škrhola, Koupil jsem si knot, Chybí mi ta jistota, Tak jak ten Adam, Klementajn, Modré punčochy, Zlá neděle* nebo nadčasový *Tulipán*. Paradoxní bylo, že když Suchý o pár let dříve v Rudutě neúspěšně před cenzurou obhajoval tehdy zakázaný program

Pondělí je ve středu, byla právě *Zlá neděle* označena cenzorem za zcela nevhodnou. Posléze i u *Tulipánu* vadily verše „*když kvůli pánům se lidi / začínou mezi sebou prát*“, protože nebylo jasné, které pány má Suchý na mysli.

Tulipán za svou nejoblíbenější semaforickou píseň později označil i sám Jan Werich. Ostatně právě na *Jonáše* se do tohoto divadla přišel vůbec poprvé podívat. „*To už bylo v době, kdy špatně slyšel, takže když jsem řekl nějaký vtip, divadlo zaburácelo, Werich se naklonil ke své dceři Janě, která mu pointu pošeptala a on se začal smát sólově, dodatečně, až když ostatní diváci ztichli*“, vyprávěl Suchý Karlu Hvižďalovi do knihy jejich společných rozhovorů.

Semafor však stále neměl vlastní zázemí, v této době nejčastěji hostoval v dnes již neexistujícím nuselském Divadle Na Slupi, ale úspěch kabaretu o Jonášovi napomohl těžké situaci s vlastní scénou. Soubor získal takřka nevyužívané prostory v pasáži Alfa na Václavském náměstí, kde do roku 1948 působilo Nové divadlo Oldřicha Nového a v 50. letech krátce Divadlo Komedie. Semafor zde svou premiéru odehrál 15. října 1962 právě představením *Jonáš a tingl-tangl*. Pozvání tehdy přijal i někdejší principál Oldřich Nový a věnoval mu krásný článek v Divadelních novinách. „*Rozezpívali jste republiku, máte tedy o publikum postaráno. A to je nejkrásnější: mít pro koho hrát a vidět (a ve vašem divadle je to z jeviště vidět moc dobře), že se to lidem líbí...*“

Roku 1965 začali Miloš Forman s tehdy kmenovým režisérem Semaforu Jánem Roháčem chystat i filmovou adaptaci hry. Idea byla taková, že Jonášovo vyprávění o jeho putování světem a vystupování v šantánech a kabaretech v různých metropolích by se skutečně natáčelo v těchto městech. Např. v Muzeu Madame Tussaud v Londýně se měla točit píseň *Koupil jsem si knot*, *Píseň pro Petrušku* v Moskvě, před newyorskou budovou OSN měl Suchý zpívat *Škrholu* apod.

Barrandov zprvu projekt posvětil a během semaforických zájezdů do Německa skutečně vzniklo několik scén. Nakonec ale studio natáčení zastavilo s odůvodněním, že na ně nejsou finance. Je to velká škoda nejen proto, že tím nejslavnější semaforická inscenace zůstala bez filmového (či televizního) záznamu, ale také proto, že Miloš Forman mohl dokázat ještě něco navíc, čím by se do dějin české kinematografie zapsal. Pojal totiž plán, že do filmu dostane i železnou

oponou rozdělenou dvojicí V + W. Jiří Suchý: „*Sám jsem nevěřil, že k tomu dojde. Ale Forman si šel tvrdě za svým a jednal jak s Werichem, tak i s Voskovcem, a oni souhlasili. Při jednáních jsem nebyl, ale pamatuji se, jak Miloš Forman přišel a vítězně oznámil, že s tím oba souhlasí.*“ Bohužel tedy nakonec z projektu sešlo.

S + Š odehráli 242 repríz *Jonáše a tingl-tanglu*, derniéra proběhla 16. dubna 1967, ačkoliv měl i v té době beznadějně vyprodané každé představení. Dle Jiřího Suchého kabaret stáhli pouze z toho důvodu, že nebyli ještě natolik profesionály, aby se Šlitrem dokázali stále hrát hru, která je po pěti letech zkrátka již nebavila. Pod tlakem příznivců divadla se nakonec rozhodli pro kompromis a v roce 1969 nabídli volné pokračování pod názvem *Jonáš a dr. Matrace*. Nový kabaret tentokrát plný satirických narážek na komunistický režim opět provázal obrovský ohlas, nicméně jeho nasazení přerušila tragická smrt Jiřího Šlitra v prosinci stejného roku. Jiří Suchý nakonec postavu kabaretiéra znovu oživil v roce 1985 ve hře *Jonáš dejme tomu v úterý*, kde se mu jevištní partnerkou stala Jitka Molavcová. Ačkoliv spolu již předtím opakovaně vystupovali, právě touto hrou vznikla jejich od té doby nerozlučná herecká dvojice, kterou tvoří dodnes. A tak se také Jonáš s Jiřím Suchým dodnes vrací i na divadelní prkna...

Lukáš Berný
pro Národní divadlo moravskoslezské, 2022